

KÜMME KÜSIMUST JUUBILARILE KALLE VELSKER

Kuidas sattusid ülikooli ja miks just matemaatikat õppima?

Keskkoolis sai kohe selgeks, et kõrgkooli tuleb minna, sest nii pääseb Vene sõjaväest. Kogu kooliaja õpetasid mulle matemaatikat väga head õpetajad, kellest viimane oli Arvo Lehis ühes kahest poisstekoolist, Tartu VI Keskkoolis (praegune Tamme Gümnaasium). Arvo Lehist küll kardeti ranguse poolest, kuid mulle ta sobis, sest tema selgitused olid arusaadavad ja konkreetsed ning parajalt napid. Seega matemaatika vastu mul midagi ei olnud. Teiselt poolt hakkas keskkooli lõpupoole õpetajaamet meeldima. Seda soodustasid mõned juhud, kus õpetaja Lehis saatis mind noorematesse klassidesse tundi andma, kui neil oma õpetaja puudus. Ka algkooliõpetajast tädi saatis mind vahel prooviks tundi andma. Rohkem meeldis tema juures aga õpilaste matemaatikavihikute kontrollimine ja tööde parandamine. Nii tekkiski valmisolek ülikoolis matemaatikat õppida ja hiljem õpetajaks saada.

Mis oli tollal keskkooli lõpetamisel ja ülikooli astumisel erilist võrreldes tänapäevaga?

Keskkoolis õppides (1950–1954) oli praeguse ajaga võrreldes palju teisiti. Juba poistekool oli eriline, iseäranis kui veel lisada, et meie 23 õpetajast 18 olid meesõpetajad, neist omakorda üle poole sõjaeelsest ajast. Mehelikku eeskujut ja endist vaimsust jagus vaatamata uutele oludele ka veel meile. Selleks ajaks olid juba kooli jõudnud üleliidulised aineprogrammid, tõlkeõpikud ja rohked eksamid. Nii tuli 7-klassilise põhikooli lõpus teha 9 eksamit ja keskkooli lõpus 11. klassis 11 eksamit. Peale selle veel hulk üleminekueksameid 4. klassist alates kolme eksamiga, kuni 10. klassini 12 eksamiga ikka mitmes aines suuline ja kirjalik eraldi.

Eksamid olid au sees ka ülikooli astumisel. Tegime eesti keeles, matemaatikas ja vene keeles suulise ja kirjaliku eksami ning füüsikas ja keemias suulise eksami, kokku 8 eksamit. Alles aasta varem oli lisaks eksamitele ette nähtud ka nn mandaatkomisjonis käik, kus uuriti sisseastujate ustavust ja meelsust nii dokumentide kui ka vestluse teel. Meie ajal õnneks seda enam ei olnud, kuid teatud erialadel, näiteks geoloogias, soovitati nii mõnelgi sisseastujal kirjutada üksikasjalikum elulookirjeldus või siis viia dokumendid üle teisele erialale.

Sisseastumisel tuli meile kasuks ka asjaolu, et samal ajal valmistati ette üleminekut kohustuslikule keskharidusele, mis tõi kaasa senisest oluliselt suurema vajaduse õpetajate järele. Seetõttu suurendati esmakordselt ülikooli ajaloos matemaatikasse vastuvõttu seniselt 25lt 50le.

Kuidas kulges üliõpilaselu? Oli tollastes ülikooliõpingutes midagi väga teisiti kui kaasajal?

Õppida tuli 5 aastat. Eksameid tehti vaid eksamisessiooni ajal varem koostatud täpse ajagraafiku järgi. Kui eksam kandus sessiooni-järgsesse aega läbikukkumise tõttu sessioonil või mõjuva põhjuseta eksamile mitteilmumise tõttu, jäädi stipendiumist ilma. Stipendiumist, mis mõnel üliõpilasel oli põhiline elatusvahend, võis ilma jääda juba ühe hindele 3 tehtud eksami tõttu.

Matemaatiliste distsipliinide kõrval loeti ka poliitilisi aineid, millest kõige tülgestavam oli NLKP ajalugu. Pealegi oli seda nämmutatud juba keskkooli viimases klassis. Hinnetelehelts leiab veel kehalise kasvatus, kohaliku õhukaitse, ohutus- ja tulekaitsetehnika. Kolmanda kursuse lõpus tuli teha kursusetöö ja studiumi lõpus kaks riigieksamit (dialektiline ja ajalooline materialism, matemaatika ja matemaatika õpetamise meetoodika) ning diplomitöö. Diplomitöö temaatika sõltus kitsamast spetsialiseerumisest viimasel kursusel. Tegin selle mehaanikast Ülo Lepiku juures. Tegelikult olin õpetajaks valmistuvas rühmas ja diplomile märgiti kvalifikatsiooniks matemaatik, keskkooli matemaatikaõpetaja.

Oli veel teisigi suundi. Näiteks astronoomid, kellest said sputnikute ajastul vastavate jälgimisjaamade rajajad ja jälgijad. Algamas oli ka arvutite ajastu ja Ülo Kaasik luges esimest sellekohast fakultatiivkursust. Käisin seda kuulamas, kuid varsti sain aru, et mulle

meeldib rohkem tegeleda inimestega kui suhelda arvutiga. Mitmed lõpetajad meie lennust läksidki hiljem arvutuskeskustesse tööle.

Väga vastumeelne oli sõjaline õpetus, mis toimus vene keeles ja raiskas nädalas ühe päeva. Neljanda ja viienda kursuse lõpus oli sõjaväelaager, mis toimus Tondil Matrossovi polgus ja Pärnu lähedal metsas Reiu jõe kaldal.

Matemaatikud kuulusid tol ajal matemaatika-loodusteaduskonda, dekanaat asus peahoones, kateedrid olid keemiahoones. Õppetööga oli keeruline, sest auditooriumid asusid keemiahoones, peahoones, botaanikaai praeguses kasvuhoonetevahelises majas ja Vanemuise tänaval. Kehalise kasvatus tunnid toimusid Jakobi tänava spordihoones, ülikooli staadionil või Toomel ja Tähtvere küngastel jooksmas ja suusatamas. Noorematel kursustel oli väga palju jooksmist ühest kohast teise ja seda vaid tavalise vaheaja sees. Polnud harvad juhud, kus kesklinnast tuli kahel korral päevas minna Vanemuise tänavale või koguni botaanikaaeda ja tagasi. Püüti ju tunniplaanid teha võimalikult väheste „akendega“. Sõjaline õpetus toimus EÜSi majas.

Igale kursusele määrati õppejõududest juhendajad, kes ilmselt töökoormuse muutumise tõttu aegajalt vahetusid. Nii olid meil kursusejuhendaja staatuses Maret Tamm, Ülo Lepik, Ülo Lumiste ja Erich Jõgi.

Üliõpilaselu lahutamatuks osaks oli igasügisene kolhooside abistamine sügistöödel. Esimesele kursusele oli see heaks ning kiireks tutvumisvõimaluseks kaaslastega. Reeglina tuli kolhoosis olla üks kuu. Oli ka juhuseid, kus halbade ilmade tõttu pikendati seda aega nädala või kahe võrra. Esimesel kursusel viidi meid Adaverre, õppejõuna oli kaasas Ülo Lepik. Meeles on, kuidas Ülo Lepik ja Märt Liigant magamiseks toodud põhukottidel pikali olles pimemalet mängisid. Üks poistest tõstis kontrolliks malendeid laua ääres. Elasime maamajas, tütarlapsed suures esimeses toas ja poisid õppejõuga tagumises väikses toas. Et vältida öösel tütarlaste segamist nende toast läbikäimisega, tegi Ülo ettepaneku minna välja akna kaudu. Nii tegimegi. Sellise loomuliku ja heatahtliku oleku ja käitumisega võitis noor õppejõud kiiresti meie poolehoidu.

Tollane poliitiline kasvatus on üldtuntud. Kes/mis aga kasvatas siis tegelikult vaimu ja vaimsust, kombeid ja käitumist, õiget arusaamist elust?

Kõigele sellele oli alus pandud kodus. Juba põhikooli (meie ajal 7. klassi) vanemates klassides oli selge, et kõike, mida kodus räägitakse ja asjadest arvatakse, ei ole kasulik koolis rääkida. Keskkoolis see arusaam süvenes. Oli selge, et igapäev ei tasu oma elust ja tõekspidamistest rääkida ja ka teistelt ei ole mõistlik seda küsida. Erandiks olid muidugi sõbrad. Meelsuse näitamiseks hoiduti, eriti nende kuuldes, keda arvati koputaja olevat. Nii oli üldiselt ka ülikoolis. Praegustel noortel on ilmselt raske mõista, kuidas saadi kõigi kaaslastega hästi läbi, kuid ei räägitud oma elust, vanematest ja päritolust üleliigset ega päritud seda ka teistelt.

Nii nagu koolis olid eeskujuks õpetajad, olid ülikoolis selleks õppejõud. Nende korrektsus ja väärikas käitumine vääris võimetekohast matkimist. Vahel loengul mõne õppejõu poolt tehtud vihjest päevaprobleemide või valitseva olukorra kohta võis aga midagi kõrva taha panna ja ise edasi mõelda. Enesevääriskust ja tähtsust tõstis meie ajast lubatud üliõpilasmüts. See nõudis aga tugevamat enesekontrolli. Kui kursusejuhendaja Erich Jõgi abiga organiseeritud käitumis- ja kombealastel loengutel saime näiteks teada, et üliõpilasmütsil on nahast sirm selleks, et saaks ebaväärikas olukorras mütsi kokku murda ja tasku panna, siis mõistsime väärika käitumise vajalikkust selgemalt. Need, kes laulsid üliõpilaskoorides, teadsid seda juba varem seoses kooride valge mütsiga.

Üliõpilaskoorid ja rahvakunstiansambel olid tegelikult üliõpilasorganisatsioonide (seltside ja korporatsioonide) eest. Seal kohutati teiste erialade üliõpilaste ja õppejõududega, neid nähti teises situatsioonis kui seda oli õppetöö. Meeskooris laulsid meie teaduskonnast Ülo Lumiste ja Olaf Prints. Iga kontserdi ja kontsertreisi eel meenutasid dirigent Richard Ritsing ja koori juhatus kodukorda, käitumisviisi, riietust esinemisel ja muud vajalikku. Kasvatuslikult ja arendavalt tähtsad olid koori õlleõhtud, kohtumised teiste kooridega, koori asutaja Juhan Simmi 70 aasta juubeli, meeskoori 45. aastapäeva ja maestro Gustav Ernesaksa 50 aasta juubeli tähistamine Tartus, laulupidudel osalemine ja seal mõõdukas meelsuse näitamine. Samuti kontsertmatkad Lätti ja Leetu ning matk marsruudil Moskva-Tbilisi-Jalta-Sevastopol-Odessa-Kišinjev-Kiiev. Oldi esimese üliõpilaslaulupeo Gaudeamus mõt-

te algatajad, organiseerijad ja osalejad, osaleti ülemaailmsel noorsoofestivalil Moskvas. Just viimasel suurüritusel tuli eriti arvestada koputajatega. Lisaks muidugi kontserdid Tartus ja kontsertreisid Eestimaal (Tallinn, Saaremaa, Kohtla-Järve, Võru jne).

Üliõpilaselu osaks oli ka kinos, teatris ja kontsertidel käimine, laenutatud paatidega jõel sõudmine, kursuseõhtute korraldamine, kuid ka suuremad ettevõtmised nagu ekskursioonid Piirisaarele, Saaremaale ja Baltikumi (meeskoori marsruudi kordamine: Riia, Vilnius, Kaunas). Õnneks ei olnud siis veel üliõpilase jaoks olemas televisiooni ning isegi taskuarvutitest ei osatud unistada. Oli me ka ühed esimesed, kes alustasid esimese kursuse üliõpilasteks löömist.

Kuivõrd keeruline oli pärast ülikooli lõpetamist töökoha leidmine?

Ühelt poolt lihtne, sest kõik suunati paratamatult kuhugi tööle. Teisalt oli aga keeruline saada just soovivat kohta varem teatavaks tehtud nimekirjast. Piirkondadest peeti halvadeks Kirde- ja Kagu-Eestit ning Saaremaad ja Hiiumaad. Suunamise mehhanism toimis nii, et ülikooli tuli pakutavate kohtade nimekiri mõne lisakohaga ja samas koostas dekanaat põhiliselt õpiedukuse alusel lõpetajate pingerea. Selle alusel sai valida kohtade seast sobiva. Valik pandi kirja ja kui ametlik suunamise päev tuli, käidi komisjoni ees, kus vesteldi ja anti nõusolekuks allkiri. Seejuures oli ülikoolil õigus sobiv isik võtta aspirantuuri või jätta siia tööle. Komisjoni ees tekkis aga vahel ka segadus. Nii juhtus näiteks siis, kui komisjon pakkus ja määras kellelegi mingil põhjusel koha, mis oli eelneva kokkuleppe põhjal lubatud teisele. Siis oli solvumisi ja pisaraid palju. Suunamiskomisjonis antud allkiri tähendas ka seda, et pidid vähemalt 3 aastat töötama suunatud kohas või vastava süsteemi, näiteks rajooni haridusosakonna, alluvuses. Niinimetatud vabadiplomi andis eelnev abiellumine, kuigi ka siin olid oma nüansid.

Millised on eredamad mälestused tööst ja tegemistest õppejõuna ülikoolis?

Kuigi diplomitöö tegemine ja kaitsmine andsid mingi ettekujutuse uurimistööst, tegi peaaegu kõiki noori õppejõude murelikuks

nõue teha õppetöö kõrval ka teaduslikku tööd. Mõningaseks leevenduseks oli töötamine assistendi kohal. Õppetöö tegemine oli esialgu eriti just ettevalmistavas osas küll mahukas. Õppetöö kui üks suhtlemise viis noorte inimestega hakkas mulle meeldima ja kuna ka vanemad kolleegid jäid üldiselt rahule, sain aru, et esialgne soov õpetajaks saada oli õige. Lõpuks kadus ka paaniline hirm teadusliku töö plaani ja artiklite kirjutamise ees ja kui poolkogenud õpikute kirjutamiseni jõudsin, hakkas see eneseavastuslikus mõttes ka huvi pakkuma. Lisaks auditoorsele tööle tuli juhendada kursuse- ja diplomitöid ning üliõpilaste pedagoogilist praktikat.

Elamuslikud olid ka õppetöövälised kohtumised üliõpilastega. Olid need siis kateedri ja mõne kursuse kohtumisõhtud, õppekursioonid koolidesse pedagoogilise praktika raames, mida Olaf Prinits ühendas oskuslikult üldise kultuurilooaga või siis pideva pedagoogilise praktika raames Jaan Reimandi organiseeritud sõidud Lähti ja Leetu, kus kohtuti sealsete õppejõudude ja üliõpilastega, et vahetada kogemusi õpetajate ettevalmistuse ning matemaatika õpetamise osas koolides. Nii mõnigi idee võeti üle teistelt, kohandades seda vastavalt kohalikele oludele.

Matemaatika didaktika õppetooli õppejõuna tuli tegeleda veel asjadega, mis olid seotud matemaatikaõpetajate ettevalmistamisega ja koolimatemaatika hea käekäiguga. Nii osalesin koolinoorte matemaatikaolümpiaadide, matemaatikaõpetajate täienduskursuste ja iga-aastaste matemaatikaõpetajate päevade organiseerimisel ja läbiviimisel. Nooremale kooliastmele organiseeriti televisioonis koolidevaheline ülesannete lahendamise võistlus Nuputa. See muutus väga populaarseks ja kui seda enam televisiooni kaudu teha ei saanud, otsustasid koolid seda jätkata teises vormis. Seoses Nuputa saatega on seotud ka üks isiklik elamus. Kui Eestis liiguti taasiseseisvumise suunas, tuli ETV Tartu stuudiol mõte panna aasta lõpus Nuputa saadet juhtima jõuluvana. Sain selle rolli juhuslikult endale. Õpilasi jõuluvana tulekust ei informeeritud. Kui algas saate lindistus, oli kohal vaid üks saatejuht ja teise saatejuhi tool oli tühi. Lindistus algas, järsku kuuldus koputus studio uksele ja sisse tuli jõuluvana. Teine saatejuht kutsus jõuluvana puuduva saatejuhi asemele. Ekraanile tuli nime asemele Jõuluvana. Kui saade eetrisse läks, siis selgus, et olingi esimene jõuluvana ETVs.

Miks muutus teaduskonnas koolimatemaatika suund nii laiaks ja tähtsaks?

Asi algas muidugi sellest, et kohustusliku keskhariduse kehtestamise tõttu suurendati oluliselt vastuvõttu matemaatikaõpetajate erialale. Teiselt poolt hakati Nõukogude Liidus oluliselt suuremat tähelepanu pöörama täppisteadustele koolides, avati matemaatikafüüsikakoole. Kohe tehti seda ka Olaf Printsa eestvedamisel Eestis. See oli omakorda tingitud võidujooksust kosmose vallutamisel. Uued mahukamad üleliidulised aineprogrammid koolile nõudsid ka mahukamat, tollase nimetuse järgi ainemetoodika lugemist ning pikemat pedagoogilist praktikat. Kõigele lisaks suutis haridusminister Ferdinand Eisen Moskvast välja kaubelda Eestile õiguse kasutada kooliprogrammides ettenähtud vabade tundide jaotamist ja sisustamist Eesti oma äranägemise järgi. Saadi luba ka oma õpikute koostamiseks. Seoses sellega oligi 1967. aastal Jaan Reimandil ja minul võimalus kirjutada lisatundide õpikusse „Täiendavaid teemasid koolimatemaatikale“ vastavalt peatükid lineaarsest planeerimisest ning tõenäosusest ja kirjeldavast statistikast. Nii need tööd ja tegemised aina kasvasid, laienesid ja tähtsustusid.

Mis võiks praegustes tegemistes koolimatemaatikas Sinu meelest teisiti olla? Mõtlen tegemisi nii ülikoolis kui ka riigis üldse.

Matemaatiku hariduse saanuna on kahju sellest, et praktiliselt üldse ei nõuta koolis õpilastelt ühegi tõestuse tundmist, rääkimata nende ülesütlemisest. Oskuslikult valitud tõestuste tundmaõppimine ja nende esitamine või rakendamine on ju teatud mõtteviisi omandamine. See on matemaatika õppimisel midagi analoogset kui kõnekunsti omandamisel Cicero kõnedega tutvumine. Tõestamine aitab ka paremini vajalikke fakte mõista ja meelde jätta. Pensionärina pea 11 aastat keskkoolis töötades kohtasin vaid kahte õpilast, kes minu märkusele, et seda teoreemi me ei tõesta, reageerisid ütlusega, et tõestame ikka, jääb paremini meelde. Oli aga ka juhus, kus üks õpilane küsis teiselt: „Mida see veel tähendab?“, kui olin öelnud, et selle teoreemi tõestame.

Teine puudujääk matemaatika õpetamisel on minu arvates selles, et ei arendata suulist väljendusoskust. Suulist küsitlust koolis klassi ees enam ei toimu, suulisi eksameid matemaatikas (mõistete

defineerimine, teoreemide sõnastamine ja tõestamine, ülesannete lahenduskäigu suuline selgitamine) enam ei ole, ka kõrgkoolis on kõik eksamid kirjalikud. Kirjalik väljendusoskus on vajalik, aga see ei arenda suulist väljendusoskust. Nii mõnigi hea kirjanik on halb rääkija. Kui heas mõttes jutukus ja lihtsalt argumenteerimata kõne- või lobisemisoskus võib olla kaasa sündinud, siis argumenteeritud väljendusoskust tuleb õppida. Parimaks aineks on selleks koolis vist siiski matemaatika. Siit ka soovitus: matemaatikatunde rohkem vähendada ei või. Küll aga võiks nii mõnigi koolimatemaatikasse viidud teema sealt välja jääda (põhimõttel „vähem, aga paremini“), et võita aega aruteludeks ja suulise väljendusoskuse arendamiseks. „Oma arvamuse“, mis kahjuks sageli argumenteerimata on, nimel lobisejaid on juba liiga palju. Ka ülikoolis tuleks veel arendada erialast suulist väljendusoskust. Kas ei võiks osa eksameid olla endiselt suulised? On ju suuline eksam kahe targa inimese vestlus, millel on suur arendav ja kasvatajane roll. Olen veendunud, et ka hinnang üliõpilase teadmiste kohta tuleb suulisel eksamil objektiivsem.

Kindlasti oli Sul unistusi ja eesmärke, mille poole püüdsid? Jäi ehk midagi olulist saavutamata, tegemata?

Kaugeid eesmärke ei ole mul kunagi olnud. Lähedasi aga küll ja just seetõttu, et need olid käsiloleva eluetapi loomulikud ja vahetud eesmärgid, mis ka täitusid. Põhikooli viimastes klassides oli eesmärk jätkata õpinguid nii, et ei peaks tulevikus tegema lootusetut, masendavat ja suuresti tulutut tööd kolhoosis. Keskkoolis oli eesmärgiks õppida hästi, et jätkata õpinguid ülikoolis ja saada õpetajaks. See eesmärk oli ajendatud ka kohusetundest ema ees, kes tegi üksinda tööd ja nägi vaeva, et meist vennaga korralikud inimesed saaksid. Isa oli langenud 1944. aasta sügisel Mustvee all, kuhu saadeti omakaitsemehi Vene vägesid kinni pidama. Mõningat toetust saime ka tädidelt. Ülikoolis töötades kujunes paratamatult eesmärgiks kraadi kaitsmine. See oli juba tööalaselt vajalik, kuid oluline ka selleks, et pere majanduslikult paremini hakkama saaks. Kui juhuslikult alanud koolimatemaatika õpikute kirjutamise ja dissertatsiooni koostamisega järje peale sain, kasvas soov teha tööd nii, et sellest oleks peale ainealase kasu ka kasvatuslik kasu Eestimaa kooliõpilastele ja õpetajatele. See kujunes isegi omamoodi eesmärgiks. Sellest ajendatuna sai näiteks kirjeldava statistika ossa pan-

dud koondtabel kolme rahvaloenduse andmetega Eesti rahvusliku koosseisu kohta. Kui käsikiri koos märkustega tagasi tuli, oli ka nõue, et kõnealuses ülesandes piirduksin vaid ühe rahvaloenduse andmetega ja ülesanded mängukaartidele (tõenäosuse arvutamine) tuleb välja jätta. Rahvaloenduse andmetest oli kahju ja siis tekkis mõte, mille tulemusena sai üks kolmest tabelist pandud kirjeldava statistika temaatika juurde, teine peatüki lõpupoole tõenäosuse juurde ja kolmas õpiku üldkordavasse ossa. Seda enam ei pandud tähele. Õpetajate kursustel andsin aga vihje, et lõpukordamisel võiks samadele küsimustele vastata kõigi kolme tabeli korral.

Üldiselt olen rahul sellega, mis tehtud. Vastavalt võimetele ja oskustele on õnnestunud õpetada suurt kontingenti Eesti matemaatikaõpetajatest ja püütud neisse sisendada usku nende töö ilusse, vajalikkusesse ja tähtsusesse nii koolis kui ka kogu Eestimaal. Koos kolleegidega on kirjutatud enam kui 20 koolimatemaatika õpikut ja teisi õppevahendeid.

PS. Tuli meelde, oli siiski üks väga kauge eesmärk/soov – näha kuulda sajandivahetust. See on juba täitunud ning nagu näha unumaski.

Räägi midagi ka oma perest, lastest ja lastelastest. Millega sisustad oma pensionipõlve?

Aasta pärast lõpetamist abiellusin oma kursusekaaslase Salme Reemanniga. Seda kommenteeris sõber Jaan Reimand siis nii: „Kallel on väga kitsas silmaring“. Suvel 2010 pidasime kuldpulma. Salme töötas matemaatikaõpetajana, õppealajuhatajana ning Tartu Matemaatika- ja Füüsikakooli (praegu TÜ Teaduskool) direktorina. Lapsi on kolm. Mart on TÜ Eesti kirjanduse õppetooli lektor (filosoofiamaagister). Ta oli 4 aastat Helsingi Ülikoolis lektor, on „Eesti kirjanduse ajaloo“ ja gümnaasiumiõpiku „Uuem Eesti kirjandus“ üks autor. Tütar Kaia Tänna on psühhiaater Põhja-Eesti Regionaalhaiglas, tegeleb ka erapraksisega. Tütar Liina Ponetajev lõpetas TÜ maali eriala ja on Viimsi Kunstikooli õpetaja, illustreerib raamatuid, on kirjutanud ise ühe raamatu lastele.

Lapselapsi on viis, 2 poissi ja 3 tüdrukut, kellest vanim on 11. klassis ja noorim alles 6-aastane. Poistest noorem on tubli jalgpallur, teised lapselapsed tegelevad muusikaga (laul, viiul, akordion).

Ise täidame Salmega vanaisa-vanaema kohustusi, vahel tegeleme matemaatikaga. Suvel õpetame lapselapsi maatööd tegema ja mesilasi pidama.